Juha Karhu
Velvoiteoikeuden professori (emeritus)
Lapin yliopisto

Eduskunnan lakivaliokunta 12.9.2023 klo 10.15

Asia: U 13/2023 vp Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi tavaroiden korjaamista edistävistä yhteisistä säännöistä sekä asetuksen (EU) 2017/2394 ja direktiivien (EU) 2019/771 ja (EU) 2020/1828 muuttamisesta

1. Ehdotuksen keskeinen sisältö

Kun tavaroista tulee viallisia, kuluttajat eivät useinkaan pyri korjauttamaan niitä, vaan heittävät ne pois ennenaikaisesti, vaikka tavarat voitaisiin korjata ja niitä voitaisiin käyttää pidempään. Ehdotuksessa esitetyn arvion mukaan tätä tapahtuu yhtä hyvin tavarakauppadirektiivissä vahvistetun lakisääteisen virhevastuun puitteissa, kun kuluttajat valitsevat korjaamisen sijasta tavaran vaihtamisen uuteen, kuin lakisääteisen virhevastuun ulkopuolellakin silloin, kun kuluttajat jättävät tavaran korjaamatta sen vuoksi, että tarjolla ei ole hyviä korjausvaihtoehtoja ja -edellytyksiä. Ehdotuksen tarkoituksena on edistää kestävää kulutusta lisäämällä kuluttajien ostamien viallisten mutta käyttökelpoisten tavaroiden korjaamista ja uudelleenkäyttöä niin lakisääteisen takuun puitteissa kuin sen ulkopuolellakin. Ehdotuksen taustana on vihreän siirtymän yleistä tavoitetta toteuttava kiertotalouden edistäminen. Ehdotus on osa kokonaisuudesta, johon sisältyvät ehdotukset ekosuunnitteluasetuksesta ja kaikkiaan neljästä direktiivistä.

Ehdotuksella puututtaisiin sekä nykyisen lakisääteisen virhevastuun piirissä oleviin tilanteisiin että lakisääteisen virhevastuun ulkopuolelle jääviin tilanteisiin. Myyjän lakisääteisen vastuun piirissä virheen korjaamisen oikeussuojakeinoja muutettaisiin siten, että myyjän olisi korjattava tavara sen saattamiseksi sopimuksen mukaiseksi, jos korjauskustannukset olisivat samansuuruiset tai pienemmät kuin kustannukset uuden virheettömän tavaran toimittamisesta. Toisin sanoen korjausvaihtoehdosta tulisi ensisijainen virheen oikaisukeino, jos uuden virheettömän tavaran toimittaminen ei olisi myyjälle korjaamista halvempaa. Myyjän lakisääteisen vastuun ulkopuolelle jääviä tilanteita varten asetettaisiin uusi korjauspalvelujen tarjoamisvelvollisuus. Tavaran tuottajalla, tuottajan edustajalla, hyödykkeen EU-alueelle tuojalla ja jakelijalla eli viime kädessä myyjällä (jäljempänä yhteisesti myyjätaho) olisi velvollisuus tehdä hyödykkeen kuluttajaostajalle korjauspalvelutarjous kestokulutushyödykkeen vikaantumisen tilanteissa.

Ehdotus koskisi alkuvaiheessa erityisesti kodinkoneita ja osaa kodinelektroniikasta (esimerkiksi elektroniset näytöt), mutta tarkoitus olisi myöhemmin laajentaa se koskemaan myös muun muassa matkapuhelimia ja tabletteja. Ehdotuksella halutaan vähentää turhaan ennenaikaisesti romuksi jäävien kodinkoneiden määrää. Ajatuksena on saavuttaa tämä tavoite sekä myyjätahon virhevastuun piirissä että virhevastuun ulkopuolelle jäävissä tilanteissa. Virhevastuun piirissä pyritään olennaisesti vahventamaan tavaroiden korjaamisen asemaa oikeussuojakeinona. Virhevastuun ulkopuolella taas ajatuksena lienee se, että jos kuluttajat saavat helposti ja sitovasti

tietää, paljonko korjaus maksaisi, he pystyvät tekemään ja alkavatkin enenevässä määrin tehdä itselleen taloudellisesti edullisia ja ympäristöllisesti kestäviä ratkaisuja.

Konkreettisesti muutos voisi merkitä sitä, että jos ostamani uusi pesukone menee rikki takuuajan puitteissa, minun olisi aina tai ainakin pääsääntöisesti hyväksyttävä myyjän korjaustarjous, jos se olisi myyjälle edullisempi kuin uuden koneen toimittaminen. Tavaran korjaamisesta tulisi siten myös takuuajan puitteissa ensisijainen vaihtoehto, ellei korjaaminen olisi kalliimpaa kuin uuden virheettömän tavaran toimittaminen. Ja vielä takuuajan jälkeenkin minulla olisi aina oikeus saada myyjätaholta tai sen osoittamalta korjausliikkeeltä sitova kirjallinen tarjous siitä, paljonko pesukoneessa takuuajan jälkeen ilmenneen vian korjaaminen maksaisi.

2. Oikeudellista arviointia

EU-lainsäädäntöhankkeiden toimeenpano Suomen kuluttajaoikeudessa aiheuttaa säännönmukaisesti kysymyksen ehdotetun muutoksen vaikutuksista omaan pohjoismaiseen korkeaan kuluttajansuojan tasoomme. EU-sääntelyssä kuluttajansuoja ymmärretään korkean kuluttajansuojan tavoitteen lisäksi myös yhdeksi keinoksi edistää hyödykkeiden sujuvaa vaihdantaa EU-alueella. Tästä EU-oikeuden kaksinaisesta taustasta aiheutuu EU-juridiikan ja Suomen kuluttajansuojajärjestelmän välille perusjännite. Tämä jännite näkyy myös nyt käsillä olevassa direktiivihankkeessa.

Selvyyden vuoksi: tarkoitan tässä jännitteellä sekä uhkia että mahdollisuuksia!

Erityisen voimakas tämä perusjännite on silloin kun EU-direktiivi on maksimidirektiivi, kuten nyt käsillä olevassa ehdotuksessa virhevastuun ulkopuolelle jäävissä tilanteissa. Se, että direktiivistä tehdään maksimidirektiivi, pohjautuu usein sellaisiin markkinoiden sujuvuutta turvaaviin kaupallisiin tavoitteisiin, joilla halutaan edistää hyödykevaihdantaa vähentämällä myyjän transaktiokustannuksia rajat ylittävässä tavarankaupassa. Myyjätahon ei tarvitse selvittää eri jäsenvaltioiden oikeustilaa vaan koko unionin alueella riittää se, että myyjätaho noudattaa maksimidirektiiviä.

Nyt käsittelyssä olevan ehdotuksen tavoitteet ovat kaupallisten tavoitteiden ohella ympäristöllisiä ja liittyvät vihreään siirtymään ja kiertotalouteen. Silti tämänkin direktiiviehdotuksen keinona on tavarankauppaa koskevien kuluttajaoikeudellisten normien muuttaminen, ja jos tämä maksimidirektiivi jouduttaisiin implementoimaan Suomessa, siitä tulisi ”täsmäjuridiikkaa”, jolla vahvastikin puututtaisiin voimassa olevan kuluttajansuojajärjestelmämme erityisiin kohtiin. Valtioneuvoston kannassa onkin asetettu jatkoneuvotteluihin tavoitteita, joilla tämä puuttuminen voitaisiin välttää tai ainakin voitaisiin lieventää puuttumisen vaikutuksia nykyiseen kuluttajansuojajärjestelmäämme.

3. Valtioneuvoston kannan arviointia

Valtioneuvoston kanta sisältyy nyt käsiteltävän U 13/2023 vp sivuille 7–12. Pidän siinä esitettyjä näkökohtia asianmukaisina. Muutama tarkentava huomautus on kuitenkin paikallaan.

3.1. Myyjien oikeusaseman selkeyttäminen korjausvelvollisuuden osalta

Direktiivillä ollaan asettamassa myyjätaholle uusi velvollisuus vastata siitä, että kuluttajaostajalle tehdään sitova korjaustarjous tilanteissa, jotka eivät sisälly myyjän virhevastuuseen. Tältä osin on tärkeä valtioneuvoston huomautus (U 13/2023 vp s. 9) siitä, että

> ”(n)euvottelujen kuluessa on syytä erityisesti selvittää, voiko tavaran myyjälle viime kädessä asetettu velvollisuus tarjota tai järjestää korjauspalvelu muodostua kohtuuttoman hankalaksi yksittäisille tavaran myyjille.”

3.2. Virhevastuuta koskevan kuluttajansuojalain 5 luvun 18 §:n 1 momentin muutos

Direktiiviehdotus itsessään sisältää virhevastuun ulkopuolelle jääviä tilanteita koskevia artikloja, joissa vain vahvistetaan yleisten sopimusoikeudellisten periaatteiden asema. Esimerkki tällaisesta on direktiiviehdotuksen 5 artiklan 1 kohta. Sen mukaan myyjätaholla ei ole velvollisuutta korjata sellaisia tavaroita, joiden korjaaminen on mahdotonta. Tämä vahvistaa kaikkea kauppaa koskevan oikeudellisen pääsäännön, ettei hyödykkeen kauppasopimukseen perustuvia velvollisuuksia koske luontoissuoritusvelvollisuus silloin kun sen noudattaminen on oikeudellisista tai teknisistä syistä mahdotonta. *Impossibilium nulla obligatio est.* Kysymyksessä on siten tältä osin oikeustilaa selventävä säännös. Oikeustilan selventäminen on sinänsä perusteltua ottaen huomioon sen, että ehdotuksen mukaisella direktiivillä asetettaisiin myyjätaholle uusi kauppasopimuksen ”aktivoima” lisävelvollisuus myös virhevastuun ulkopuolelle jääviin tilanteisiin.

Ehdotuksessa ollaan myös muuttamassa virhevastuun piiriin sijoittuvia tilanteita koskevaa direktiiviä. Valtioneuvoston kannassa on vedottu nykyisen direktiivin mukaiseen ja voimassa olevan kuluttajansuojalain 5 luvun 18 §:n 1 momenttiin sisältyvän myyjän vastuuta rajaavan säännöksen säilyttämisen puolesta tilanteissa, joissa korjaus, vaikkakaan se ei ole mahdoton, olisi myyjälle erityisen hankalaa:

> ”Myyjä ei kuitenkaan ole velvollinen oikaisemaan virhettä … lainkaan, jos siihen on este, jota hän ei voi voittaa, tai jos siitä aiheutuisi hänelle kohtuuttomia kustannuksia”.

Jatkoneuvotteluissa Suomi voisi käyttää tämän kannan tukena sitä, että pohjoismaisessa kuluttajansuojajärjestelmässä on tuolle järjestelmälle vastaavan kaltaisia läpileikkaavia yleisiä sopimusoikeudellisia periaatteita kuin jo nyt direktiiviehdotukseen sisältyvä myyjän velvollisuuksien ”helpotus” *impossibilium nulla obligatio est* -periaatteen mukaisesti. Saman tapaan myös kaupan osapuolten vastuiden kohtuuspohjaisille rajoituksille Suomen hyödykekauppaoikeuden yleisenä periaatteena tulisi tavarakauppaa koskevien direktiivien (EU) 2019/771 ja (EU) 2020/1828 muutosta muokattaessa antaa merkitystä. Näin mahdollistettaisiin se, että Suomen ei tarvitsisi direktiivejä implementoidessaan poiketa tästä hyödykekaupan kantavasta periaatteesta taikka että poikkeamistarve olisi mahdollisimman vähäinen.

3.3. Kuluttajakaupan osapuolten sopimusvapauden turvaaminen

Valtioneuvosto on myös asettanut tavoitteeksi säilyttää myyjän ja ostajan mahdollisuus yhteisesti sopimalla poiketa direktiivin mukaisesta virheen oikaisun ensisijaisesta vaihtoehdosta eli tavaran korjauksesta.

> ”Ehdotetun säännöksen perusteella ei ole selvää, rajoitetaanko vain myyjän oikeutta kieltäytyä korjaamisesta vai myös kuluttajan oikeutta valita korjaamisen ja vaihtamisen välillä.” (U 13/2023 vp s. 10)

Jos kuluttajan oikeutta valita tavaran vaihtaminen uuteen sen korjaamisen sijasta ei rajoiteta, voivat myyjä ja kuluttaja keskenään sopia uuden tavaran toimittamisesta, vaikka korjaaminen olisi halvempaa.

Tämän jatkoneuvottelutavoitteen puolesta on jälleen esitettävissä jälleen yksi kuluttajaoikeutemme ja laajemmin koko sopimusoikeutemme kantava periaate: yksityisautonomia. Suomessa kaikkea hyödykekauppaa koskevan yksityisoikeudellisen lainsäädännön, esimerkiksi niin yleisen kauppalain kuin nyt tarkastelun keskiössä olevan kuluttajansuojalain, perinteinen lähtökohta on, että kaupan osapuolet asettavat kauppasopimuksella kaikki kauppaan liittyvät keskinäiset oikeutensa ja velvollisuutensa. Yksityisautonomia vallitsee myös häiriötilanteissa eli osapuolille on jätetty yhteistä päätösvaltaa esimerkiksi siitä, miten virhetilanteet oikaistaan. Kysymys on viime kädessä täysivaltaisten toimijoiden perusoikeuksiin kiinnittyvästä yksityisoikeudellisesta toimivallasta, yksityisautonomiasta. Suomen yksityisoikeudellisessa normistossa ei siten lähtökohtaisesti edellytetä sopimuspuolten ottavan toiminnassaan huomioon yleistä etua tai mitään muitakaan sopimustilanteeseen nähden ”ulkoisia” asioita. Tämä peruslähtökohta tukee valtioneuvoston kannassa esitettyä, että myyjä ja ostaja voivat silti sopia uuden tavaran toimittamisesta eli osapuolet voivat silti sopia toisin, vaikka myyjällä olisi velvollisuus tehdä korjaustarjous.

3.4. Pohdintaa kaupan osapuolten sopimusvapauden ja ympäristövastuun suhteesta

> ”Ehdotettu muutos ei vaikuttaisi siihen, että ostaja ja myyjä voivat keskenään sopia haluamallaan tavalla oikaisu- tai muusta hyvityskeinosta sen jälkeen, kun ostaja on ilmoittanut virheestä myyjälle.” (U 13/2023 vp s. 8)

Yksityisautonomiaan eli kuluttajakaupan osapuolten sopimusvapauteen viittaamisesta direktiiviehdotuksen jatkovalmistelussa voi kuitenkin tulla ”kaksiteräinen miekka”. Nykyinen tilanne, johon direktiivillä tavoitellaan muutosta, on osaltaan, kenties keskeisimmiltä osiltaan, seurausta juuri kaupan osapuolten sopimusvapaudesta. Konkretisoin aiemmalla esimerkilläni. Jos uutena ostamani pesukone menee takuuaikana rikki, haluaisin tietysti mieluummin uuden ehjän koneen kuin korjatun, vaikkapa vain varmuuden vuoksi, kun takuuaikana jo kerran rikkoontunut pesukone voi olla ”maanantaikappale”. Vastaavasti myyjälle saattaa olla vain vähäisessä määrin kalliimpaa toimittaa minulle uusi pesukone, ja myyjä saattaa yrityskuvansa takia, muista markkinoinnillista syistä tai vaikkapa laitteen valmistajan kanssa tekemänsä vastuunjaon takia mieluummin toimittaa minulle uuden laitteen kuin korjata itse tai huolehtia jo toimittamansa laitteen korjaamisesta. Vaikutusarvioinnit ovat keskeinen osa laadukasta lainvalmistelua. Vaikutusarvioinnit voisivat olla paikallaan myös silloin, kun käytetään näin täsmällistä näkökohtaa kuin valtioneuvoston kannassa tältä osin.

Toisaalta jatkoneuvotteluissa olisi syytä selventää, onko ylipäänsä todella tarkoitus jättää näin laaja päätösvalta kaupan osapuolille, koska sen voi helposti kuvitella johtavan nykyisten käytäntöjen jatkumiseen eli kannustinvaikutus vakiintuneiden toimintatapojen muutokseen voi jäädä liiankin heikoksi. Ajattelutavat muuttuvat hitaasti: uusi kodinkone on aina uusi ja korjattu on korjattu. Direktiivin tavoitteet voitaisiin saavuttaa johdonmukaisemmin, jos kaupan osapuolten ja siis myös kuluttajan tulisikin suostua saamaansa korjaustarjoukseen, jonka osalta myyjä on selvittänyt korjauksen olevan halvempaa kuin uuden virheettömän tavaran toimittamisen.

4. Yhteenveto

Ehdotetut muutokset ovat osa yhdestä asetuksesta ja neljästä direktiivistä muodostuvaa kokonaisuutta. Direktiiviehdotukset ovat tavoitteiltaan perusteltuja. Niissä näkyy elinkaariajattelu hyödykkeen näkökulmasta siinä, että keinot kohdistuvat sekä lakisääteisen virhevastuun aikaan (”takuuaikaan”) että sen jälkeiseen aikaan. Ehdotetut keinot on yhteensovitettu tehtyjen vaikutusarviointien kanssa.

Uuden velvollisuuden eli korjaustarjousvelvollisuuden asettava direktiivi on tarkoitettu maksimidirektiiviksi. Siksi sen osalta voisi jatkovalmistelussa kiinnittää erityishuomion siihen, että se on riittävän selkeä ja täsmällinen. Kuluttajansuojalakimme virhevastuuta koskevan säännöksen muuttaminen sitä koskevien direktiivimuutosten mukaiseksi haastaa pohtimaan, tulisiko kuluttajakaupan osapuolten nähdä ympäristövastuun mukainen kaupan osapuolten keskinäistä sopimusvapautta rajoittavana normina.

Pidän esitettyjä huomautuksia kohdassa ”Valtioneuvoston kanta” asianmukaisina.

Lumijoki, 12.9.2023

Juha Karhu
Velvoiteoikeuden professori (emeritus)
Lapin yliopisto